

DOPLNĚK
K BOUGAINVILLEVU CESTOPISU
neboli

ROZMLUVA A. S. B.
O NEVHODNOSTI
PŘIPISOVATMRAVNÍ VÝZNAMY
URČITÝM
FYZICKÝM ÚKONŮM

*At quanto meliora monet, pugnantiaque istis,
Dives opis Matura suae, tu si modo recte
Dispensare velis, ac non fugienda petendis
Immiscere! Tuo vitio rerumne labores,
Nil referre putas?*

Oč je však lepší, co radí nám příroda
(opak, co děláš), bohatá prostředky svými, jen kdybys
ty správně je toužil rozvrhnout ve svůj prospěch,
a čeho je nutné se chránit, nemísil se žádoucím.
Což není snad rozdíl, když trpíš vlastní vinou,
či bezděčně jen?

HORATIUS
Satiry I, 2, 73nn.)*

*) Přeložil Rudolf Mertlík

Zdroj:

Denis Diderot, Setkání s Filozofem, Výbor z díla. ABC Marxismu/
Leninismu. Mladá fronta, edice Prameny sv. 52. Praha 1984. (str. uvedeny
jako //X//)

I
MÍNĚNÍ

O BOUGAINVILLEU CESTOPISU

B. Ta nádherná hvězdná klenba, na niž jsme se včera dívali a která nám slibovala krásný den, nedostála slovu.

A. Co o tom víte?

A. Mlha je tak hustá, že nám nedovoluje vidět sousední stromy.

B. Máte pravdu; ale co když ta mlha, která zůstává v spodní části atmosféry jen proto, že je dostatečně prosycená vlhkostí, znovu klesne k zemi?

A. Ale co jestli naopak pronikne tou houbou a dospěje do horní oblasti, kde je vzduch řidší a nebývá vždy, jak říkají chemikové, saturovaný?

B. Musíme počkat.

A. A co budeme zatím dělat?

B. Číst si.

A. Ještě pořád ten Bougainvillův cestopis?

B. Ještě pořád.

A. Toho člověka vůbec nechápu. Mládí strávil studiem matematiky, které předpokládá sedavý způsob života; a teď

najednou přejde od hloubavé a samotářské existence k činorodému, namáhavému, bludnému a těkavému živobytí cestovatele.

B. Vůbec ne. Koráb je přece jen plovoucí dům a plavec, musíte myslet, překonává nesmírné vzdálenosti stísněný a nehybný, v poměrně těsném uzavřeném prostoru, takže vlastně podniká cestu kolem zeměkoule na palubě asi tak, jako vy a já putujeme vesmírem na parketách.

A. Jinou zjevnou zvláštností je rozpor povahy toho muže a jeho podnikání. Bougainville má rád společnost, miluje ženy, divadlo, vybraná jídla; zdolává vír radovánek se stejně dobrou myslí, jako snášel rozmary vrtkavého živlu. Je milý a veselý: je to pravý Francouz, zatížený na jedné straně diferenciálním a integrálním počtem a na druhé cestou kolem světa. //9//

B. Pokud z celkem zběžné četby mohu posoudit, přičetl bych mu k dobru hlavně tři věci: lepší poznání našeho věkovitého sídla a jeho obyvatel; větší bezpečnost na mořích, kterými proplul s hloubkoměrem v ruce, a zpřesnění našich map. Bougainville se vydal na cestu s potřebným rozhledem a vlastnostmi vhodnými pro jeho záměry: jsou to filozofie, odvaha, pravdomluvnost; bystrý, chápavý a pohotový pohled; obezřetnost; trpělivost; touha vidět, poučit se a poučit; znalost aritmetiky, mechaniky, geometrie, astronomie; a slušná znalost přírodopisu.

A. Jeho styl?

B. Nehledaný; věcný, jednoduchý a srozumitelný, zejména ovládáte-li jazyk námořníků.

A. Jeho cesta byla dlouhá?

B. Vyznačil jsem ji na tomhle glóbusu. Vidíte tu červeně tečkovanou čáru?

A. Tu, co vychází z Nantes?

B. A jde až do Magalhácsovy úžiny, Tichým oceánem, vine se mezi ostrovy tvořícími obrovské souostroví prostírající se od Filipín až po Nové Holandsko (Austrálie), dotýká se Madagaskaru, mysu Dobré naděje, pokračuje v Atlantickém oceánu, sleduje pobřeží Afriky a odtud se vrací k svému východisku.

A. Přestál velké útrapy?

B. Každý mořeplavec se vědomě vydává na milost a nemilost větru, ohni, zemi a vodě: ale je tvrdé, když se zubožený nešťastník po nekolikaměsíčním putování mezi mořem a oblohou, mezi životem a smrtí, po bičování bouřemi, ohrožení života ztroskotáním, nemocí, nedostatkem potravin a vody, po přistání rozbité lodi napůl mrtvý vrhne k nohám nelítostného netvora a ten mu nezbytnou pomoc odmítne anebo ho na ní nechá nemilosrdně čekat! ...

A. Trestuhodný zločin.

B. jedna z pohrom, s jakými cestovatel nepočítal.

A. A nebyl povinen počítat. Myslil jsem, že evropské mocnosti vysílají do svých zámořských držav za místodržitele čestné lidi, muže dobrosrdečné, poddané vedené lidskostí a schopné soucitu...

B. To je jejich největší starost!

A. V tom Bougainvillově cestopise je prapodivných věcí!

B. Plno.

A. Netvrdí snad, že divoká zvířata přichází do blízkosti //10//člověka a ptáci mu usedají na rameno, pokud nevědí,

do jakého nebezpečí se svou přítulností vydávají?

B. O tomhle psali jiní už před ním.

A. Jak vysvětluje výskyt určitých zvířat na ostrovech oddělených od pevniny nesmírnými rozlohami moře? Kdo tam dopravil vlka, lišku, psa, jelena nebo hada?

B. Nic nevysvětluje; konstatuje fakta.

A. A jak si to vysvětlujete vy?

B. Co víme o nejstarších dějinách naší zeměkoule? Kolik dnes oddělených území spolu kdysi souviselo? Snad by se o tom dalo usuzovat podle jednoho přírodního jevu, totiž směru mořských proudů.

A. Jak to?

B. Podle povahy odtržení. Jednou si o této hypotéze pohovoříme, budeme-li mít náladu. Prozatím, vidíte, tento ostrůvek, kterému říkají *Ostrov Kopiníků*? Každý se při pohledu na jeho polohu ptá: Jak se tam dostali lidé? Jaké měli dříve spojení s ostatními lidskými tvory? Kam se podějí, až se rozmnoží na ploše nehrající ani celou míli v průměru?

A. Navzájem se vyhlazují a pojídají; to je patrně velmi dávná a velmi přirozená pohnutka k lidožroutství, původem ostrovnímu.

B. Nebo je tam rozmnožování omezováno nějakým pověřeným zákonem; kněžka tam dítě rozdupe ještě v matčině klínu.

A. Nebo lidé končí pod nožem kněze; nebo jsou muži vyklešťováni ...

B. A ženy podrobovány infabulaci, uzavření pohlavních orgánů drátem; to je zdroj krutých a podivných zvyků, jejichž příčina se

ztrácí v šerém dávnověku a nad nimiž si filozofové lámou hlavu. Delší pozorování potvrzuje, že nadpřirozená a božská ustanovení se upevňují a zvětňují tím, že se časem přeměňují v občanské a národní zákony; a občanská a národní ustanovení se stávají posvátnými a zvrhají se v příkazy nadpřirozené a božské.

A. Málokteré převtělování je zhoubnější.

B. Maličké přitažení našich pout!

A. Nebyl v Paraguayi, když odtamtud vypověděli jezuity?

B. Ano.

A. Co o tom říká?

B. Méně, než by říci mohl; ale dost, aby nás poučil, že tito krutí Sparťané v černých kutnách zacházeli se svými indiánskými otroky tak jako Lakedaimoňané s heilóty; odsoudili je //11//k neustálé robotě; tyli z jejich potu; nepřiznali jim sebenepatrnější právo na vlastnictví; otupovali je pověrou; vyžadovali od nich hlubokou úctu; chodili mezi nimi s karabáčem v ruce a bili je bez rozdílu věku a pohlaví. O století později by už nebylo možné je vypovědět, nebo by to zavdalo podnět k dlouhé válce mezi mnichy a panovníkem, jehož autoritou pozvolna otřásali.

A. A co ti Patagonci, s nimiž doktor Maty a akademik La Condamine vyvolali takový rozruch?*)

B. Jsou to hodní lidé, přicházejí k vám, líbají vás a volají *šaua*; silní, statní, avšak nepřesahující výšku pěti stop a pěti šesti palců; ohromní jedině svou korpulencí, velkou hlavou a silnými končetinami.

A. Ostatně jak by člověk, který si od kolébky libuje ve všem

nadpřirozeném, mohl věcem ponechat jejich pravé rozměry, zvláště když chce - abych tak řekl - dokázat, že neurazil na-darmo tak dlouhou a namáhavou cestu, aby je viděl? A co soudí o divoších?

B. Za krutou povahu, jakou u nich někdy pozorujeme, vděčí divoch podle všeho nutnosti denně se bránit proti dravým šelmám. Je dobrý a důvěřivý všude tam, kde nic ne-ohrožuje jeho klid a bezpečí. Každá válka vzniká pro obapolný nárok na totéž vlastnictví. Dva civilizovaní lidé si činí nárok na jediné pole sousedící s jejich pozemky; a to pole se stává předmětem jejich sváru.

A. A tygr si společně s divochem činí nárok na vlastnictví lesa; to je nárok prvotní a důvod nejstarší války vůbec ... Viděl jste Tahit'ana, kterého vzal Bougainville na palubu a dopravil do téhle země?

B. Viděl jsem ho; jmenoval se Aoturu. První pevninu, kterou uviděl, pokládal za cestovatelovu vlast; buď mu něco namluvili stran délky cesty, anebo ho prostě mýlila nepatrná vzdálenost mezi břehy rodného moře a místem, kde jako by se obloha stýkala se zemí, ale o skutečné rozloze zeměkoule neměl ponětí. Společné užívání žen bylo v jeho mysli tak zakořeněno, že se vrhl na první Evropanku, která mu vyšla v ústrety, a naprosto vážně se chystal jí po tahit'ansku dvořit. Mezi námi se nudil. Protože tahitská abeceda nemá ani b, ani c, ani d, ani f, ani g, ani q, ani x, ani y ani z, nemohl se nikdy

*) Rozruch byl vyvolán sporem o legendu připisující Patagoncům obrovský vzrůst a zlou povahu. //12//

naučit naší řeči, která nabízela jeho nepoddajným orgánům příliš mnoho nepovědomých artikulací a nových hlásek. Nepřestával

toužit po své zemi a já se tomu nedivím. Bougainvillova kniha je jediný cestopis, který ve mně vzbudil náklonnost k jiné končině, než je má vlast; dokud se mi nedostal do ruky, myslil jsem si, že se člověk nikde necítí tak dobře jako doma, a totéž jsem předpokládal o každém obyvateli zeměkoule jako přirozený důsledek přilnutí k rodné půdě - náklonnosti založené na příjemnostech, jež nám poskytuje; nemáme přece jistotu, že je najdeme i jinde.

A. Jakže! Vy si nemyslíte, že Pařížan je přesvědčen, že obilí roste v římské Campagni stejně dobře jako na polích naší Beauce?

B. Ovšemže ne. Bougainville se postaral o uhrazení a zabezpečení Aoturuova návratu a poslal Tahit'ana domů.

A. Ach, Aoturue, jak budeš spokojený, až se zase shledáš s otcem, matkou, bratry, sestrami, se svými krajany, co, jim o nás povíš?

B. Málo, a ještě tomu neuvěří.

A. Proč málo?

B. Protože máloco pochopil a ani pro to, o čem má jakousi představu, nenajde ve svém jazyce přiměřený výraz.

A. A proč mu neuvěří?

B. Protože srovnají-li svůj způsob života s naším, raději prohlásí Aoturu za lháře, než aby uvěřili, že jsme takoví blázni.

A. Skutečně?

B. O tom není pochyb: divošskou život je tak prostý a naše společnost tak složité soustrojí! Tahit'an je blízký začátku světa a Evropan jeho stárí. Rozdíl mezi ním a námi je větší než mezi novorozenětem a starcem. Nechápe naše zvyky, naše zákony nebo v

nich vidí jen pouta zastřená sterými způsoby, pouta, která v člověku s hlubokým smyslem pro svobodu mohou vzbuzovat jen rozhořčení a pohrdání.

A. Že byste té tahitské bajce skočil na lep?

B. To není bajka; a kdybyste znal doplněk k Bougainvillově cestopisu, vůbec byste nepochyboval o jeho upřímnosti.

A. A kde najdu ten doplněk?

B. Tady na stole.

A. Svěříte mi ho?

B. Ne; ale budeme ho moci prolistovat společně, budete-li chtít.

A. Samozřejmě že chci. Mlha klesla a pomalu se ukazuje //13//naučit naší řeči, která nabízela jeho nepoddajným orgánům příliš mnoho nepovědomých artikulací a nových hlásek. Nepřestával toužit po své zemi a já se tomu nedivím.

Bougainvillova kniha je jediný cestopis, který ve mně vzbudil náklonnost k jiné končině, než je má vlast; dokud se mi nedostal do ruky, myslil jsem si, že se člověk nikde necítí tak dobře jako doma, a totéž jsem předpokládal o každém obyvateli zeměkoule jako přirozený důsledek přilnutí k rodné půdě - náklonnosti založené na příjemnostech, jež nám poskytuje; nemáme přece jistotu, že je najdeme i jinde.

A. Jakže! Vy si nemyslíte, že Pařížan je přesvědčen, že obilí roste v římské Campagni stejně dobře jako na polích naší Beauce?

B. Ovšemže ne. Bougainville se postaral o uhrazení a zabezpečení Aoturuova návratu a poslal Tahit'ana domů.

A. Ach, Aoturue, jak budeš spokojený, až se zase shledáš s

otcem, matkou, bratry, sestrami, se svými krajany, co, jim o nás povíš?

B. Málo, a ještě tomu neuvěří.

A. Proč málo?

B. Protože máloco pochopil a ani pro to, o čem má jakousi představu, nenajde ve svém jazyce přiměřený výraz.

A. A proč mu neuvěří?

B. Protože srovnají-li svůj způsob života s naším, raději prohlásí Aoturu za lháře, než aby uvěřili, že jsme takoví blázni.

A. Skutečně?

B. O tom není pochyb: divošskou život je tak prostý a naše společnost tak složitá soustrojí! Tahit'an je blízký začátku světa a Evropan jeho stáří. Rozdíl mezi ním a námi je větší než mezi novorozencem a starcem. Nechápe naše zvyky, naše zákony nebo v nich vidí jen pouta zastřená sterými způsoby, pouta, která v člověku s hlubokým smyslem pro svobodu mohou vzbuzovat jen rozhořčení a pohrdání.

A. Že byste té tahitské bajce skočil na lep?

B. To není bajka; a kdybyste znal doplněk k Bougainvillově cestopisu, vůbec byste nepochyboval o jeho upřímnosti.

A. A kde najdu ten doplněk?

B. Tady na stole.

A. Svěříte mi ho?

B. Ne; ale budeme ho moci prolistovat společně, budete-li chtít.

A. Samozřejmě že chci. Mlha klesla a pomalu se ukazuje //13// modrá obloha. Zřejmě je mi souzeno nemít ve sporu s vámi pravdu ani v maličkostech; jsem já to dobrák, že snáším, abyste měl na d e mnou trvale převahu!

B. Jen vezměte a čtete: přeskočte nic neříkající úvod a začněte hned loučením jednoho z ostrovních náčelníků s našimi cestovateli. To vám poskytne jakousi představu o výmluvnosti těch lidí.

A. Jak porozuměl Bougainville tomu loučení pronesenému v jemu neznámém jazyce?

B. To se dozvíte.

II STARCOVO LOUČENÍ

Mluví stařec. Je to otec početné rodiny. Při příchodu Evropanů na ně vrhl pohrdavý pohled a nedal najevo údiv, ani zděšení, ani zvědavost. Přistoupili k němu; obrátil se k nim zády a odešel do své chýše. Jeho mlčení a jeho ustaranost až příliš jasně prozrazovaly jeho myšlenky: v duchu hořekoval nad krásnými ztracenými dny své země. Při Bougainvillově odjezdu, když domorodci v zástupech přiběhli na pobřeží, chytali ho za šat, objímali jeho druhy a plakali, přistoupil k nim tento stařec s přísnou tvář a řekl:

„Plačte, nešťastní Tahit'ané, plačte! Ale ne nad odjezdem těchtole ctižádostivých a zlých lidí, nýbrž proto, že přijeli: jednou je poznáte lépe. Jednou se vrátí, s kusem dřeva, jaké má tenhle u pasu, v jedné ruce, a s železem, jaké visí tamhle tomu u boku, ve druhé ruce, aby vás spoutali a zabili anebo vás přinutili ke svým výstřednostem a ke svým neřestem; jednou pod nimi budete sloužit, stejně nemravní, stejně podlí, stejně

nešťastní jako oni. Ale utěšuji se; blížím se konci své životní dráhy; a pohromu, kterou vám předpovídám, už ne-uvidím. Ach, Tahit'ané! Přátelé moji! Měli byste možnost uniknout neblahé budoucnosti; ale raději bych zemřel, než vám k tomu radil. Ať odejdou a ať žijí."

Pak se obrátil k Bougainvillovi a dodal: „A ty, náčelníku lupičů, kteří tě poslouchají, odraž rychle se svým korábem od našeho břehu: jsme bezelstní, jsme šťastní; a ty můžeš našemu štěstí jen uškodit. Podvolujeme se prostému přírodnímu pudu; //14// a ty ses pokusil vymazat jeho stopu z našich uál, Tady všechno patří všem; a tys nám hlásal nevím jaký rozdíl mezi *tvým a mým*. Dcery a ženy máme všichni společné; s jsi tuto výsadu s námi; rozničil jsi v nich bezuzdnost doposud nepoznanou. Šílely v tvém objetí; ty jsi v jejich náručí zdivočel a začaly se nenávidět; vy jste se pro ně zabíjeli; vracely s potřísněné vaší krví. My jsme svobodní; a teď jsi ty zakopal b naší země zástavu našeho budoucího otroctví. Nejsi ani bůh, ani ďábel: kdo tedy jsi, že můžeš vytvářet otroky? Orue! Ty, který rozumíš řeči těchhle lidí, řekni všem, jako jsi řekl mně, co napsali na tuhle kovovou destičku: *Tato země je naše*. Tato země je tvoje! A proč? Protože jsi na ni vstoupil? Kdyby jednou nějaký Tahit'an přistál u vašich břehů a vyryl na nějaký váš kámen nebo do kůry některého z vašich stromů: *Tato země patří obyvatelům Tahiti*, co bys tomu říkal? Ty jsi silnější! Co na tom sejde? Když ti odnesli některou bezvýznamnou maličkost, jakými je tvá loď přecpaná, povykoval jsi, pomstil ses: a přitom ses v hloubi srdce chystal uloupit celý kraj !

Ty nejsi otrok: spíše bys podstoupil smrt, než aby ses jím stal, a nás chceš zotročit! Domníváš se tedy, že Tahit'an nedovede bránit svou svobodu a zemřít? Ten, jehož se chceš zmocnit jako zvířete, je Tahit'an, tvůj bratr. Oba jste děti přírody: jaké máš na něho právo, které by neměl on na tebe? Přišel jsi; vrhli jsme se na tebe? Vydrancovali jsme tvůj koráb? Zmocnili jsme se tě a vystavili šípům našich nepřátel? Příbrali jsme tě na našich

polích k práci vedle našich zvířat? Ctili jsme v tobě svůj obraz. Ponech nám náš způsob života; je moudřejší a počestnější než tvůj; nechceme to, čemu ty říkáš naše nevědomost, směnit za zbytečné znalosti. Máme všechno vhodné a potřebné. Zasloužíme opovržení proto, že se obejdeme bez zbytečných potřeb? Když máme hlad, máme co jíst; je-li nám zima, máme čím se odít. Vzkročil jsi do našich chýší, co tam podle tvého mínění chybí? Pachtí se, jak ti libo, za tím, čemu říkáš příjemnosti života; ale dovol, aby se moudří přestali namáhat, když vědí, že by jim jejich lopocení přineslo blaho pouze pomyslné. Přiměješ-li nás svým přesvědčováním překročit skrovnou mez spotřeby, kdy bude konec našemu lopocení? Kdy budeme užívat života? Omezili jsme úhrn svých každodenních i celoročních útrap na nejmenší míru, protože nejpřednější ze všeho je pro nás odpočinek. Jdi se do své ze-mě plahočit, soužit se, jak ti bude libo; nás nech odpočívát: nenasazuj nám do hlavy ani své umělé potřeby, ani své iluzorní //15// ctnosti. Pohled na tyto muže; podívej se, jak jsou rovní, zdraví a statní. Pohled na tyto ženy; podívej se, jak jsou rovné, zdravé, svěží a krásné. Vezmi tento luk, je můj; zavolej si na, pomoc jednoho, dva, tři, čtyři svoje druhy, a pokuste se ho n a p n o u t . Já ho napnu samojediný. Orám půdu, stoupám do hor prosekám se lesem; za necelou hodinu uběhnu po rovině míli. Tví mladí společníci mi sotva stačili; a je mi již devadesát pryč.

Běda tomuto ostrovu! Běda nynějším Tahit'anům a všem budoucím Tahit'anům ode dne, kdy jsi nás navštívil! Znali jsme jen jedinou nemoc: tu, k níž byl odsouzen člověk, zvíře i rostlina - stárí; a ty jsi nám přinesl jinou chorobu: nakazil jsi naši krev. Budeme asi muset vyhladit vlastníma rukama své dcery, ženy, děti; muže, kteří obcovali s tvými ženami; ženy, které obcovaly s tvými muži. Naše pole budou zbrcena nečistou krví, která přešla z tvých žil do našich žil nebo do žil našich dětí, odsouzených pěstovat a udržovat nemoc, kterou jsi obdařil tahitské otce a matky a kterou oni navždycky pře-

nesou na své potomky. Nešťastníku ! Budeš vinen zkázou, kterou zaviniolo zločinem laskání tvých krajanů, anebo vraždami, kterých se dopustíme pro zneškodnění jedu. Mluvíš o zločinech ! Dovedeš si představit větší zločin, než je ten tvůj? Jak u vás trestají toho, kdo zabije vlastního souseda? Stětím. Jak trestají v tvé vlasti zbabělého traviče? Upálením. Srovnej svůj zločin s travičstvím a řekni nám, traviči národů, jaký trest zasluhuješ? Před chvílí se mladá Tahit'anka radostně oddávala mladému Tahit'anovi; netrpělivě očekávala, až přijde čas, kdy jí matka zvedne závoj a obnaží prsa. Byla pyšná na to, že probouzí touhu a rozněcuje zamilované pohledy neznámého muže, svých rodičů, svého bratra; bez strachu a bez studu se

v naší přítomnosti, uprostřed hloučku nevinných Tahit'anů nechávala mezi tanci za zvuků fléten laskat mužem, k němuž ji vábilo srdce i tajný hlas smyslů. Představu zločinu a zločinné nemoci jsi k nám přinesl ty. Naše požitky, kdysi tak sladké, provázejí výčitky a hrůza. Ten černý muž, který stojí po tvém boku, mluvil. s našimi chlapci; nevím, co říkal našim dívkám; ale chlapci váhají; děvčata se červenají. Zajdi, chceš-li, hluboko do temného lesa s nemravnou družkou svých rozkoší; ale dopřej hodným a prostým Tahit'anům; aby se rozplozovali bez studu pod širým nebem a za bílého dne. Jakým počestnějším a ušlechtilějším citem bys mohl nahradit cit, který jsme v nich probudili a který je podněcuje? Myslí, že nadešla chvíle obohatit //16// národ a rodinu novým občanem, a honosí se tím. Jedí, aby žili a rostli; rostou, aby se množili, a nevidí v tom ani neřest, ani hanbu.

Poslouchej, co všechno jsi způsobil. Sotva ses objevil, stali se z nich zloději. Sotva jsi vstoupil na naši půdu, stápl se v krvi. Tahit'ana, který ti běžel vstříc, jásal a vítal tě slovy *Taio! Přítel, přítel*, toho jste zabili. A proč? Protože neodolal třpytu tvých hadích vajíček.

Dával ti ovoce; nabízel ti svou ženu a dceru; přenechával ti svou chýši: a tys ho zabil pro hrstku těch zrníček, která si vzal bez dovolení. A lid? Při zvuku tvé smrtící zbraně se našich lidí zmocnila hrůza; prchli do hor. Ale věř, že by se byli brzy vrátili, věř, že nebýt mne, v jediném okamžiku byste všichni zahynuli. Ach! Proč jsem je uklidnil? Proč jsem je zadržel? Proč je zadržuji ještě teď? Nevím; ty si nezasloužíš soucitu; neboť máš krutou duši, která nikdy s nikým soucit neměla. Prošel jsi se svými lidmi naším ostrovem; prokazovali ti úctu; užil sis všeho; cestou ses nesetkal s žádnou překážkou ani odmítnutím; zvali tě, poseděl jsi; vystavovali před tebou na odiv bohatství země. Chtěl jsi děvčata? Kromě těch, kterým není ještě dopřáno ukazovat obličej a ňadra, ti matky přivedly všechny dívky nahé; něžná oběť naší pohostinnosti se ti vzdala; pro ni a pro tebe nastlali na zem listí a kvítí; hudebníci naladili nástroje; nic nezkalilo sladkou pohodu, nic nestálo v cestě tvým ani jejím něžnostem. Zazpívali hymnu, hymnu, která tě vybízela, abys byl mužem, která vybízela naše dítě, aby bylo ženou, ženou ochotnou a milostnou. Tančili kolem vašeho lože; a sotva ses vyvinul z objetí, sotva jsi pocítil na dívčí hrudi nejsladší opojení, zabil jsi jejího bratra, přítele či otce. Ale spáchal jsi ještě něco horšího; pohlédni tamhle; pohled' na tu ohradu zježenou šípy; zbraně, které dřív ohrožovaly jediné naše nepřátele, míří, jak vidíš, na naše vlastní děti; pohled' na nešťastné družky vašich rozkoší; hled, jak jsou smutné; jak trpí jejich otcové, jak zoufalé jsou jejich matky; teď musí zahynout buď naší rukou, anebo nemocí, kterou jsi jim uštědřil. Odejdi, ať se tvé kruté zraky alespoň nepasou pohledem na jejich smrt; odejdi; a kéž moře smyje svou vinu, že tě za tvé plavby ušetřilo, a pomstí nás a při tvém návratu tě pohltí! A vy, Tahit'ané, vraťte se do svých chýší, všichni se vraťte; necht' ničemní cizinci slyší při odjezdu jen ječící vlnobití a vidí jen opuštěné pobřeží bělat

se běsnící pěnou."

Jakmile domluvil, zástup domorodců zmizel: po celém //17// ostrově zavládlo hluboké ticho; bylo slyšet jen ostré svištění větru a temný, hluk příboje na pobřeží: jako by se vzduch amoře chystal uposlechnout starcova hlasu.

B. *No a co vy o tom soudíte?* -

A. *Ta řeč je podle mě strhující; ale mám dojem, že se za divoký m a drsným povrchem tají evropské myšlenky a obraty.*

B. *Uvědomte si přece, že je to překlad z tahitštiny do španělštiny a ze španělštiny do naší mateřštiny. Stařec zašel v noci k onomu Oruovi, kterého oslovil: v chýši toho muže se od nepaměti mluvilo španělsky. Oru napsal starcův projev španělsky; a zatímco jej Tahit'an pronášel, Bougainville měl v ruce jeho opis.*

A. *Nyní až moc dobře chápu, proč Bougainville tento úryvek vypustil; ale tohle není všechno; tím spíš jsem zvědav na to ostatní.*

B. *To další vás asi bude zajímat méně.*

A. *Na tom nesejde.*

B. *Je to rozmluva lodního kaplana s jedním ostrovanem.*

A. *S Oruem?*

B. *Ano. Když se Bougainvillův koráb přiblížil k tahitským břehům, spustili domorodci na vodu nesčíslné vydlabané kmeny; v okamžiku obklopili loď; kam cestovatel pohlédl, všude viděl projevy údivu a laskavosti. Házeli mu potraviny; podávali mu ruce; chytali se provazů; šplhali se na palubu; nahrnuli se do člunu; volali k břehu a ze břehu jim odpovídali; ostrované se sbíhali; posádka je konečně na souši: domorodci obklopují námořníky; dělí se o ně;*

každý odvádí toho svého do chatrče: muži je objímali kolem pasu; ženy je hladily po tvářích. Vmyslete se do jejich situace; představte si v duchu ten obraz pohostinnosti; a řekněte mi, co si myslíte o lidském pokolení.

A. *Je nádherné.*

B. *Ale málem bych vám zapomněl povědět o dost zvláštní příhodě. Tento výjev laskavosti a lidskosti přerušilo najednou volání muže o pomoc; byl to sluha jednoho z Bougainvillových důstojníků. Mladí Tahit'ané se na něho vrhli, povalili ho na zem, svlékli ho a chystali se mu vzdát čest.*

A. *Cože? Ten prostý lid, ti hodní a tak slušní divoši?...*

B. *Mýlíte se; ten sluha byla žena převlečená za muže. Po celou dlouhou cestu na to nikdo z mužstva nepřišel, ale Tahit'ané uhodli její pohlaví na první pohled. Narodila se v Burgundsku; jmenovala se Baretová; nebyla ani ošklivá, ani //18//hezká, bylo jí šestadvacet. Nikdy se nedostala za humna rodné vesnice; a při první myšlence na cestování si usmyslila, že podnikne cestu kolem světa: nicméně projevila moudrost a odvalu.*

A. *Tyhle křehké organismy skrývají někdy tvrdé povahy.*

III ROZMLUVA LODNÍHO KAPLANA SORUEM

B. *Při rozdělování Bougainvillova mužstva mezi Tahit'any připadl lodní kaplan Oruovi. Kaplan a Tahit'an byli přibližně stejně staří, pětatřicet šestatřicet roků. Oru měl tehdy jen ženu a tři dcery jménem Asto, Palli a Thia. Svlékly kaplana, umyly mu obličej, ruce a nohy a*

předložily mu zdravou a pros-tou večeri. Právě když se chystal ulehnout, Oru, který se s rodinou vzdálil, se znovu objevil, přivedl mu manželku a tři dcery, všechny nahé, a řekl:

„Najedl ses, jsi mladý a zdravý; budeš-li spát sám, vyspíš se špatně; muž potřebuje v noci družku. Tady máš mou ženu, tady moje dcery: vyber si, která ti vyhovuje; ale chceš-li mi prokázat obzvláštní laskavost, dáš přednost mé nejmladší dceři, která ještě neměla děti.“

Matka poznamenala: „Ach, nemohu si na ni stěžovat; ubohá Thia! Ona za to nemůže.“

Kaplan odpověděl, že jeho náboženství, jeho stav, dobré mravy a poctivost mu nedovolují tyto nabídky přijmout.

Oru namítl:

„Nevím, co to je náboženství; ale mohu mít o něm jen špatné mínění, když ti brání okusit nevinnou radost, k níž nás všechny zve svrchovaná vládkyně příroda; když ti brání dát život tvoru tobě podobnému; když ti brání prokázat službu, o kterou tě žádá otec, matka i děti; když ti brání splatit hostiteli vlídné přijetí a obohatit národ - posílit ho o dalšího jedince. Nevím, čemu říkáš stav, ale tvou přední povinností je být člověk a být uznalý. Nenavrhuji ti, abys přinesl do své země Oruovy mravy; ale Oru, tvůj hostitel a tvůj přítel, tě prosí, aby ses přizpůsobil mravům tahitským. Jsou snad tahitské mravy lepší nebo horší než vaše? Tuto otázku je snadné //19// rozhodnout. Má snad tvoje rodná země více lidí, než může uživit? V tom případě nejsou tvé mravy ani horší, ani lepší než naše. Může uživit více lidí, než na ní žije? Pak jsou naše mravy lepší než tvoje. Pokud se vymlouváš na poctivost, tak tě chápu; přiznávám, že dělám chybu; a prosím tě za prominutí. Nežádání, abys uškodil svému zdraví; jsi-li unavený, musíš si odpočinout; ale

doufám, že nás pak nebudeš dlouho rmoutit. Pohled', jak vyděšeně se všechny tváří: bojí se, že na nich vidíš něco špatného, a proto jimi pohrdneš. Ale i kdyby tomu tak bylo, nestačilo by ti uspokojení, že dáváš mé dceři přednost před jejími družkami a sestrami a že konáš dobrý skutek? Buď velkodušný!“

KAPLAN O to nejde: všechny čtyři jsou stejně krásné; ale moje náboženství! A co můj stav!

ORU Náleží mně a já ti je nabízím; náleží samy sobě a dávají se ti. Ať ti ta věc *náboženství* a ta věc *stav* prikazují sebečistší svědomí, můžeš mou ženu a dcery bez obav přijmout. Nezneužívám své moci; a buď ujištěn, že znám a respektuji lidskou důstojnost.

Tady pravdomluvný kaplan přiznává, že ho Prozřetelnost nikdy nevystavila tak mocnému pokušení. Byl mladý; chvěl se, zakoušel muka; jeho zrak se odvracel od roztomilých proseb-nic a znovu na nich utkvával; pozvedal oči i ruce k nebi. Nejmladší Thia mu objímala kolena a žadonila: „Cizinče, nezarmucuj otce, nezarmucuj matku, nezarmucuj mě! Prokaž mi tu čest v chýši a v kruhu mé rodiny; povznes mě mezi mé sestry, které se mi smějí. Nejstarší Asto má už tři děti; prostřední Palli má dvě, a Thia nemá žádné! Cizinče, počestný cizinče, neodmršťuj mě! Učiň mě matkou; zplod' se mnou dítě: abych ho jednou mohla vodit za ruku a procházet se s ním po Táhiti; za devět měsíců bych ho přiložila k prsu; pyšnila bych se jím a bylo by částí mého věna, až se přestěhuji z otcovy chýše do jiné chatrče. Snad budu mít s tebou větší štěstí než s našimi tahitskými mladíky. Prokážeš-li mi tu laskavost, ne-zapomenu ti to; budu tě celý život blahořečit; napíšeš tvé jméno na svou paži i na ruku tvého syna; budeme je stále vyslovovat s radostí; a až opustíš naše břehy, má přání tě budou provázet po mořích, dokud nedorazíš do vlasti.“

Prostoduchý kaplan vypravuje, že mu tiskla ruce, vpíjela se do něho výmluvnými a jímavými pohledy; plakala; otec, matka a dcery se vzdálili; zůstal s ní sám, opakoval jí neustále:

A co mé náboženství, a co můj stav! A druhého dne se probudil vedle této dívky: zahrnovala ho něžnostmi a vybízela otce, matku a sestry, když přišli ráno k jejich loži, aby mu také oni vyjádřili vděčnost.

Asto a Palli odběhly a vrátily se s tamními jídly, nápoji a ovocem: objímaly sestru a blahopřály jí. Posnídali všichni společně: když pak Oru s kaplanem osaměl, řekl mu:

„Vidím, že dcera je s tebou spokojená, děkuji ti. Ale mohl bys mi vysvětlit, co znamená slovo náboženství, které jsi tolikrát tak truchlivě opakoval?“

Kaplan se chvíli zamyslel a pak odpověděl: „Kdo vytvořil tvou chýši a její zařízení?“

ORU Přece já.

KAPLAN My věříme, že tento svět a všechno v něm je dílem určitého tvůrce.

ORU Má tedy nohy, ruce, hlavu?

KAPLAN Ne.

ORU Kde sídlí?

KAPLAN Všude.

ORU Dokonce i tady!

KAPLAN I tady.

ORU Nikdy jsme ho neviděli.

KAPLAN Neukazuje se.

ORU To je tedy nedbalý otec! Asi je starý, musí být přinejmenším tak starý jako jeho dílo.

KAPLAN On nestárne; mluvil už k našim předkům: dal jim zákony; stanovil jim, jak ho mají uctívat; jisté skutky jim přikázal konat jako dobré, jiné jim zapověděl jako špatné.

ORU Chápu; a jedním z těch skutků, které jim zapověděl jakožto špatné, je spát s ženou a s dívkou? Proč tedy potom stvořil dvě pohlaví?

KAPLAN Aby se spojovala; ale za určitých výslovně stanovených podmínek, po určitých předběžných obřadech, v jejichž důsledku muž náleží jediné ženě a patří jediné jí; žena náleží jedinému muži a patří jediné jemu.

ORU Na celý život?

KAPLAN Na celý život.

ORU Takže kdyby se žena vyspala s jiným než se svým manželem nebo manžel s jinou než se svou ženou ... ale to se nemůže stát, protože když on je tady a nelíbí se mu to, dokáže jim v tom zabránit.

KAPLAN Ne; ponechává jim volnost a oni se prohřešují //21// proti zákonu Božímu - tomu velkému tvůrci totiž říkáme Bůh -, proti zákonu své země; a dopouštějí se zločinu.

ORU Nerad bych se tě svými řečmi dotkl; ale kdybys dovolil, řekl bych ti svůj názor.

KAPLAN Mluv.

ORU Podle mne se tyto podivné příkazy protíví přírodě a

příčí rozumu; jenom množí zločiny a neustále popouzejí k hněvu starého tvůrce, který bez hlavy, bez rukou a bez nástrojů všechno stvořil; který je všude, a přesto ho nelze spatřit; který trvá dnes i zítra, a přitom ani o den nezestárne; který prikazuje, a není poslouchán; který může zabránit, ale nezabraňuje. Protiví se přírodě, protože předpokládají, že cítící, myslící a svobodná bytost může být vlastnictvím bytosti jí podobné. Na čem by bylo založeno táto právo? Nechápeš, že v tvé zemi si spletli věc, která nemá ani cit, ani myšlení, ani přání, ani vůli, kterou opouštíme, bereme, ponecháváme, vyměňujeme, aniž přitom trpí a nařká, s věcí, která se nevyměňuje, nezískává, která má svobodu, vůli, touhy, která se může na chvíli vzdát nebo odmítnout se vzdát, anebo se vzdát či odmítnout se vzdát provždycky; která nařká a trpí; s kterou se nemůže kupčit, aniž se zapomene na její povahu a znásilní se příroda? Příčí se obecné zákonitosti bytí. Nepřipadá ti vskutku naprosto nesmyslný příkaz, který zatracuje změnu odehrávající se v nás, nařizuje stálost, jež v nás být nemůže, a znásilňuje svobodu muže i ženy tím, že je navzájem svazuje navždy? Který ukládá věrnost omezující nejvrtkavější požitky na téhož jedince? Který přísahá na neměnnost dvou bytostí z masa a kostí tváří v tvář nebi, které není ani okamžik stejné, pod klenbami, které hrozí zřícením, před skálou, která se rozpadá v prach, pod stromem, který puká, na kameni, který se viklá? Věř mi, zjednali jste člověku horší úděl než zvířeti. Nevím, kdo je to ten tvůj velký tvůrce: ale raduji se, že nemluvil k našim otcům, a přeji si, aby nepromluvil k našim dětem; protože by jim náhodou mohl říkat tytéž hlouposti, a ony by se možná dopustily té hlouposti, že by mu uvěřily.

Včera při večeři jsi nám vykládal o soudcích a kněžích; nevím, co jsou to za lidi ti tvoji *soudcové a kněží*, jejichž vůli se řídíte při každém jednání; ale řekni mi, mají ve své moci dobro i zlo? Dokáží ze spravedlivého udělat nespravedlivé a z nespravedlivého spravedlivé? Mohou spojit dobro se škodlivými skutky a zlo se skutky nevinnými

nebo užitečnými? To si nemůžeš myslit, protože potom by nebylo nic pravdivé ani lživé, //22// dobré ani špatné, krásné ani ošklivé; alespoň pokud by se zlíbilo tomu tvému velkému tvůrci, těm tvým soudcům a těm tvým kněžím to za takové prohlašovat; a každou chvíli bys byl nucen měnit názory a chování. Jednou by ti vyřídili od jednoho z tvých tří *pánů: zabij*; a ty bys byl nucen s dobrým svědomím zabít; jindy zase *krad'*; a ty bys byl povinen *krást*; nebo třeba: *nejez toto ovoce*; a ty by ses neodvážil ho *pojíst*; *zapovídám ti tuto zeleninu a toto zvíře*; a ty by ses ho nesměl dotknout. Každou dobrotu by ti mohli zakázat; každé zlo by ti mohli naříditi. A co by sis počal, kdyby se ti tví tři páni nedohodli a napadlo jim jednu a touž věc zároveň dovolit, přikázat a zapovědět, jak se to myslím často stává? V tom případě se budeš muset k vůli knězi rozkmořit se soudcem; pro uklidnění soudce budeš muset znepokojit velkého tvůrce; a velkému tvůrci se zavdčíš, jedině když se vzdáš přírody. A víš, co z toho vzejde? Budeš pohrdat všemi třemi a nebudeš ani člověk, ani občan, ani zbožný; nebudeš nic; budeš na kordy s každou vrchností; i se sebou samým; a budeš zlý, zatrpklý, pronásledovaný svými pošetilými pány a stejně nešťastný, jako jsi byl včera večer, když jsem tě představil svým dcerám a když jsi volal: A co mé náboženství! A co můj stav! Chceš vědět, co je dobré a špatné vždycky a všude? Zkoumej podstatu věcí a skutků; své vztahy k bližnímu; vliv svého chování na tvou prospěšnost celku a obecné dobro. Blouzníš, věříš-li, že něco na světě, ať tam nahoře, nebo tady dole, může přírodní zákony rozšířit nebo omezit. Příroda věčně usiluje, aby mělo přednost dobro před zlem a dobro celku před dobrem jedince. Nařídíš opak; ale neuposlechnou tě. Zastrasováním, výčitkami svědomí a tresty rozmnožíš řady zločinců a nešťastníků; pokřivíš svědomí lidí a svedeš jejich mysl: nebudou již vědět, co činit a čeho se vyvarovat. Zkormoučení, ač nevinní, klidní, ač zločinní, ztratí z očí hvězdu ukazující jim cestu. Odpověz mi upřímně: vid', že navzdory výslovným příkazům tvých tří zákonodárců

tví mladí krajané spávají bez jejich svolení s dívkami?

KAPLAN Velice často.

ORU Tvoji zákonodárci tedy zakročí nebo nezakročí; zakročí-li, jsou to pitomci, kteří zbytečným svou autoritu znevážili.

KAPLAN Viníky, jež nestihne přísná ruka zákona, trestá obecné opovržení.

ORU To znamená, že spravedlnost se prosazuje díky nedostatku zdravého rozumu v celém národě; a zákony nahrazuje zpozdilé veřejné mínění.

KAPLAN Zneuctěná dívka už nenajde manžela.

ORU Zneuctěná! A proč?

KAPLAN Nevěrnou ženou lidé víceméně pohrdají.

ORU Pohrdají! A proč?

KAPLAN Mladíkovi říkají ničemný svůdce.

ORU Ničemný! Svůdce! A proč?

KAPLAN Otec, matka i dítě jsou zoufalí. Přelétavý manžel je prostopášník; oklamáný choť se podílí na hanbě své manželky.

ORU To je hrůzné předivo bláznivín, co mi tu vykládáš! A to mi ještě neříkáš všechno: protože jakmile si lidé dovolí libovolně nakládat s pojmy spravedlnosti a vlastnictví; přidávat nebo ubírat věcem svévolně vlastnosti; spojovat nebo oddělovat od svého počínání dobro a zlo, a řídit se přitom jedině rozmarem - pomlouvají se, obviňují se, podezřívají se, utiskují se, závidí, žárlí, podvádějí se, zarmucují se, zamlčují, předstírají, slídí po sobě, přistihují se, hádají se, lžou; dcery klamou rodiče; manželé své ženy; ženy manžele;

dívky, ano, to je jisté, zabíjejí novorozeňata; podezřívají otcové dětmi zhrdnou a budou je zanedbávat; matky je opustí a ponechají napospas osudu; zločin a zhýralost se ukáží ve všech možných podobách. Vím o tom všem, jako kdybych byl žil mezi vámi. Je tomu tak, protože tomu tak musí být; a společnost, jejíž uspořádání váš náčelník tak vychvaluje, bude jen smečkou pokrytců, tajně pošlapávajících zákony, anebo nešťastníků, kteří sami pokorně kladou hlavu na špalek, nebo zase pitomců, v nichž předsudek dočista udusil volání přírody, anebo konečně tvorů vadně uspořádaných, v nichž se příroda nedomáhá svých práv.

KAPLAN Tak nějak to je. Ale vy neznáte manželství?

ORU Známe.

KAPLAN Co to u vás znamená?

ORU Souhlas bydlet ve stejné chýši a spát na jednom loži, dokud je nám v něm dobře.

KAPLAN A když je vám v něm špatně?

ORU Rozejdeme se.

KAPLAN Co se stane s dětmi? //24//

ORU Ach, cizínče! Tvá otázka mi jasně ukazuje hlubokou bídu tvé země. Pamatuj si, příteli, že u nás je narození dítěte vždycky štěstí a jeho smrt důvodem k zármutku a slzám. Dítě je vzácný statek, protože z něho má být člověk; proto o ně pečujeme mnohem více než o rostliny nebo o zvířata. Z novorozeněte má radost domácnost i obec: vzrůstá jí majetek v chýši i síla národa; pro Tahiti znamená o jedna bedra a ruce víc vidíme v něm rolníka, rybáře, lovce, vojáka, manžela, otce. Žena si při odstěhování z manželovy chatrče do chýše svých rodičů odvádí děti, které přinesla

muži do domácnosti věnem: o ty, které se narodily během společného soužití, se manželé dělí rovným dílem; a chlapci se pokud možno vyvažují dívkami, takže každému připadne přibližně stejný počet děvčat i hochů.

KAPLAN Ale dříve než je z dětí užitek, jsou ještě dlouho břemenem.

ORU Věnujeme na jejich výživu a na stravování starců šestinu celé sklizně v zemi; tento příspěvek se dostává na dítě všude. Takže, jak vidíš, čím je Tahit'anova rodina početnější, tím je bohatší.

KAPLAN Celou šestinu!

ORU Takto se spolehlivě podporuje porodnost, udržuje úcta k stáří a zájem o prospívání dětí.

KAPLAN Žení se u vás někdy manželé podruhé?

ORU Velice často; ale manželství musí trvat nejméně od luny do luny.

KAPLAN Jestli ovšem žena neotěhotní; potom spolu žijí nejméně devět měsíců?

ORU Mýlíš se; podobně jako příspěvek nemůže zaniknout ani mužovo otcovství.

KAPLAN Mluvil jsi o dětech přinášených ženou manželovi jako věno.

ORU Zajisté. Moje dcera má tři děti; už chodí; jsou zdravé; jsou krásné; zřejmě budou silné: až se jí zachce se vdát, odvede si je; jsou její: její manžel je přijme s radostí a jeho žena by mu byla tím milejší, kdyby otěhotněla počtvrté.

KAPLAN S ním?

ORU S ním nebo s jiným. Čím mají naše dcery více dětí, tím jsou vyhledávanější; čím jsou naši chlapci statnější a krásnější, tím jsou bohatší: proto se bedlivě snažíme uchránit dívky před spojením s mužem a jinochy před stykem se ženou, dokud nedosáhnou věku plodnosti; tím spíše vyzýváme k plození, //25// když hoši pohlavně dospějí a děvčata se mohou vdávat. Nedovedeš si představit, jak velkou službu prokážeš mé dceři Thii, jestliže od tebe bude mít dítě. Její matka jí nebude při každém úplňku říkat: „Ale Thio, načpak myslíš? Ne a ne otěhotnět; je ti devatenáct, měla bys už mít dvě děti, a nemáš ani jediné. Kdo se tě ujme? Když takhle promamíš mladá léta, co budeš dělat v stáří?. Thio, ty musíš mít nějaké vady, které od tebe muže odpuzují. Polepši se, dítě, já jsem byla v tvém věku už trojnásobnou matkou.“

KAPLAN Jak chráníte před předčasným stykem dospívající chlapce a děvčata?

ORU Zaměřujeme k tomu především rodinnou výchovu a stavíme na tom z hlavní části veřejné mravy. Až do dvanácti let, dva tři roky po dosažení dospělosti, nosí naši chlapci dlouhé roucho v bedrech opásané řetízkem. Před dosažením dospělosti by se dívky neodvážily vyjít z chýše bez bílé roušky. Málokdy se někdo proviní sejmutím řetězu nebo odhrnutím roušky, protože mládež již záhy učíme, jaké to mívá neblahé následky. Ale jakmile jinoch plně vyspěl, jeví nepřetržitě příznaky mužnosti, potvrzované častým výronem a jakostí semene; když dívka bledne, nyje a je dostatečně vyspělá, aby pojala touhu, aby ji vzbudila a užitečně ukojila, odváže otec synovi řetěz a ostříhá mu na prostředníku pravé ruky nehet. Matka odkryje dceři roušku. Jinoch se může ucházet o ženu nebo být ženou vybidnut; dívka se smí veřejně procházet s odkrytou tváří a odhalenými řadry, přijímat nebo odmítat lichotky mu-že. Pouze chlapci předem ukážeme dívky a dívce chlapce, kterým má dát přednost.

Slavnost dospělosti je pro dívky a chlapce velký svátek. Je-li to dívka, chlapci se v předvečer houfně shromáždí kolem její chýše a po celou noc se nese kra-jinou zpěv jinošských hlasů a zvuky jejich nástrojů. Ráno ji otec a matka odvedou na vyznačené prostranství, kde se tančí, skáče, zápasí a běhá o závod. Předvedou jí nahého muže ze všech stran a ve všech postojích. Na chlapcově slavnosti vítají oslavence a věnují se mu zase dívky a předvádějí mu bezostyšně do všech podrobností nahou ženu. Zbytek obřadu se dokončí na loži z listí, jak jsi viděl při svém vyloštění u nás. Na sklonku dne se dcera vrátí do chatrče svých rodičů nebo se přestěhuje do chýše muže, kterého si vybrala, a zůstane tam, jak dlouho chce.

KAPLAN Takže tato slavnost je vlastně svatba?

ORU Tak jest ...

A. Co to vidím tady na okraji?

B. To je poznámka, kde milý kaplan říká, že pokyny rodičů stran volby chlapců a dívek byly velice rozumné plné bystrých a užitečných připomínek; že však vynechal ten katechismus, který by lidem tak zkaženým a povrchním jako my připadal neodpustitelně necudný; nicméně podotýká, že dost nerad vyškrtl details, z nichž bylo zřejmé: za prvé, jak daleko může ve svém snažení dospět i bez pomoci fyziologie a anatomie národ, který soustředí pozornost na nějaký důležitý cíl; za druhé, jak rozdílné jsou představy o kráse v zemi, kde se forma posuzuje z hlediska chvilkového požitku, a u národa, kde se oceňuje podle trvalejší hodnoty. U nás se na krasavici vyžaduje běloskvoucí plet', vysoké čelo, velké oči, jemné a něžné rysy, štíhlá postava, drobná ústa, malé ruce, útlé nožky... Na ostrovech téměř žádná z těchto vlastností nepřipadá v úvahu. Zde se všichni lačně otáčejí za ženou, která slibuje mnoho dětí (žena kardinála d'Ossat), a to čilých, inteligentních, odvážných, zdravých a statných. Athénská Afrodita a tahitská Venuše nemají téměř nic

společného; ta první je milostná, ta druhá plodná. Jistá Tahit'anka povídala jednou jiné domorodce: „Jsi krásná, ale rodiš ošklivé děti; já jsem ošklivá, ale rodím krásné děti, a muži dávají přednost mně.“

Po této kaplanově poznámce Oru pokračuje.

A. Dřív než se znovu ujme slova, chci vás poprosit, abyste se ještě zmínil o té příhodě, která se udála v Nové Anglii.

B. Zde ji máte. Když jistá neprovdaná žena, žijící v končinách nedaleko Bostonu, miss Polly Bakerová, popáté otěhotněla, byla pohnána před connecticutský soud. Všechny osoby ženského rodu vděčící za své mateřství lehkomyšlnosti odsuzuje zákon k pokutě nebo v případě nedobytnosti k tělesnému trestu. Miss Polly pronešla k porotcům shromážděným v soudní síni tuto řeč :

„Dovolte mi, pánové, říci vám několik slov. Jsem chudá a nešťastná holka, nemohu si dovolit platit za obhajobu advokátům a dlouho vás nezdržím. Neutěšuji se, že rozsudek, který za chvíli vynesete, bude snad v rozporu se zákonem; odvažuji se jen doufat, že se pro mne budete laskavě dovolávat shovívavosti guvernéra a vymůžete mi prominutí pokuty. Stojím tu před vámi již popáté ze stejného důvodu; dvakrát jsem zaplatila tíživé pokuty, dvakrát jsem podstoupila potupný veřejný trest, protože jsem nemohla zaplatit. To je snad ve shodě se zákonem, to nepopírám; ale někdy bývají zákony nespravedlivé, a takové zákony se odvolávají; //27// někdy je zákon zase příliš přísný a zákonodárná moc může upustit od jeho výkonu. Troufám si tvrdit, že zákon, který mě odsuzuje, je sám o sobě nespravedlivý a vůči mně příliš přísný. Ve své domovské obci jsem nikdy nikoho neurazila, a mám-li nějaké nepřátele, ať ať mi zkusí dokázat, že jsem sebemeně ukřivdila nějakému muži, ženě nebo dítěti.

Dovolíte-li mi na chvíli zapomenout na dotyčný zákon, pak

nechápu, čím jsem se vlastně provinila; přivedla jsem na svět s nasazením vlastního života čtyři krásné děti, sama jsem je kojila, živila jsem je prací svých rukou; a byla bych pro ně udělala více, kdybych kvůli pokutám nebyla bez prostředků.

Je snad zločinem rozmnožovat poddané Jeho Veličenstva v řídce zalidněných končinách? Neodludila jsem žádné ženě manžela ani jsem nezkazila žádného jinocha; nikdy mě neobžalovali z takovéhoho trestuhodného chování, a jestliže si někdo na mne může stěžovat, pak jedině pastor, kterému jsem nezaplatila za požehnání. Ale je to má vina? Dovolávám se vás, pánové; jistě mě nemáte za tak hloupou, abyste nebyli přesvědčeni, že bych před dosavadní potupnou existencí dala přednost úctyhodnému postavení vdané ženy. Vždycky jsem si přála a dosud si přeji se vdát a směle prohlašuji, že jako řádná manželka bych byla stejné pracovitá a hospodárná jako plodná. Nikdo nemůže tvrdit, že jsem se odmítla provdat. Souhlasila jsem s první a jedinou nabídkou, kterou jsem dostala; byla jsem ještě panna; byla jsem tak prostoduchá, že jsem svěřila svou čest muži nečestnému; zplodil se mnou první dítě a opustil mě. Tohoto muže dobře znáte: je nyní porotcem jako vy a sedává mezi vámi; doufala jsem, že se dnes objeví u soudu a že ve vás vzbudí soucit se mnou, nešťastnicí, kterou přivedl do neštěstí jedině on; v tom případě bych nedokázala přivést ho do rozpaků zmínkou o našem někdejším vztahu. Stěžuji si dnes neprávem na nespravedlnost zákonů? Hlavní příčinu mého poblouznění, mého svůdce, dosadila k moci táž vláda, která trestá můj trudný život mrskáním a potupou. Namítnete mi, že jsem přestoupila církevní příkázání; jestliže jsem urazila Boha, nechť mě potrestá; vyloučili jste mé už z obce věřících, a to vám nestačí? Proč k pekelným mukám, která mne podle vás očekávají na onom světě, přidáváte na tomto světě pokuty a bičování?

Promiňte mi, pánové, tyto úvahy; nejsem teolog, ale nechce se mi věřit, že jsem se dopustila těžkého hříchu, když jsem dala život krásným dětem, které Bůh obdařil nesmrtelnou duší //28// a jež ho ctí. Vydáváte-li zákony, které mění podstatu skutků a činí z nich provinční, vydejte zákony proti starým mládencům, jejichž počet neustále vzrůstá, kteří rozvracejí rodinný klid svým hanebným svůdcovstvím, kteří klamou panny, jako jsem byla já, a kteří je nutí žít v potupném postavení, v jakém žiji já uprostřed společnosti, jež je zavrhuje a jimi pohrdá. To oni ruší veřejný klid; tahleta provinění zaslouží pozornosti zákonů více než ta moje."

Tato zvláštní řeč zapůsobila podle očekávání miss Bakerové; soudci jí prominuli pokutu i náhradní trest. V jejím svůdci, kterého o této události informovali, se probudilo svědomí: rozhodl se své někdejší pochybení napravit; dva dny nato se s miss Bakerovou oženil a tu, ze které před pěti lety udělal nevěstku, učinil svou nevěstou.

A. A tenhle příběh jste si nevymyslíl?

B. Ne.

A. To mě těší.

A. Nevím, zda abbé Raynal o té události a řeči nevypravuje ve svých *Dějínách obchodu v obou Indiích*.

B. Je to vynikající dílo, psané tónem tak odlišným od jiných jeho děl, že abbému upírali autorství.

A. To je nespravedlivost.

B. Anebo zlomyslnost. Lidé oškubávají vavříny věčící hlavu velkého muže a škubají je tak důkladně, že mu z nich zůstane sotva lísteček.

A. Ale čas dává znovu dohromady roztroušené listy a uvije nový věnec.

B. Ovšem člověk je mrtev; sklidil nevděk současníků a nestojí o zadostiučinění potomstva.

IV.

POKRAČOVÁNÍ R O Z M L U V Y

K A P L A N A

S TAHITĀNEM

ORU Ten šťastný okamžik pro dívku a její rodiče, když zjistí, že je těhotná! Vyskočí, letí a vrhne se matce a otci kolem krku; všichni jsou stejné nadšení: dcera oznamující no-vinu i právě vyrozumění rodiče. „Maminko! Tatínku! Obejměte mě: čekám dítě!“ – „Opravdu?“ -- „Zaručeně.“ -- „A s kým?“ -- „S tím a tím...“

KAPLAN Jak může vědět, kdo je otcem jejího dítěte?

ORU Proč by to podle tebe neměla vědět? S milováním je to u nás jako s manželstvím: trvá nejméně od jednoho úplňku do druhého.

KAPLAN A tato zásada se svědomitě dodržuje?

ORU Sám posoudíš. Předně, doba mezi dvěma úplňky není dlouhá; ale když si dva otcové dělají na dítě opodstatněný nárok, pak novorozeně již matce nepatří.

KAPLAN Komu tedy patří?

ORU Tomu z obou mužů, kterému se matce zdá je dát: to

je celé její právo; a protože dítě je samo o sobě předmětem zájmu a zdrojem bohatství, je ti jasné, že zhýralé ženské jsou u nás vzácné a jinoši se jim vyhýbají.

KAPLAN U vás jsou tedy ženské také zhýralé? To mě těší.

ORU Máme jich dokonce několik druhů : ale tvou vinou odbíhám. Když je některá z našich dívek těhotná a otec je hezký, urostlý, statečný a chytrý mladík, přidá se k radosti nad tím ještě i naděje, že dítě podědí dobré vlastnosti po otci. Našemu dítě-ti působí ostudu jen matčina špatná volba. Musíš si uvědomit, jaký význam připisujeme zdraví, kráse, síle, příčinnosti, odvaze; musíš si uvědomit, že se takto i bez dalšího přičinění přednosti naší rasy navěky utvrdí. Když jsi viděl tolik různých zemí, řekni mi, zdali jsi někde našel tolik hezkých mužů a tolik krásných žen jako na Tahiti! Podívej se na mě: co mi říkáš? No a máme tu deset tisíc mužů větších a statnějších, ale ani jeden není tak zdatný jako já! Proto mě matky často doporučují svým dcerám.

KAPLAN Ale kolik ze všech těch dětí, které jsi mohl zplodit mimo svou chýši, ti patří?

ORU Čtvrtina, chlapců či děvčat. Tenhle náš oběh mužů, žen, dětí, pracovních sil všeho druhu, je mnohem důležitější než oběh vašeho zboží, které je jen jejich výrobkem.

KAPLAN Chápu. Co znamenají ty černé roušky, s kterými jsem se občas setkal?

ORU Neplodnost; vadu vrozenou anebo způsobenou pokročilým věkem. Žena, která si roušku sundá a stýká se s muži, je zhýralá; muž, který jí roušku sejme a stýká se s neplodnou ženou, je zhýralec.

KAPLAN A ty šedé roušky?

ORU Znamenají periodickou nevolnost. Žena, která si roušku sejme a stýká se s muži, je zhýralá; muž, který jí roušku sundá a stýká se s menstruuující ženou, je zhýralec. //30//

KAPLAN Trestáte takovouto zhýralost?

ORU Jedině veřejnou důtkou.

KAPLAN Může spát otec s dcerou, matka se synem, bratr se sestrou, manžel s ženou jiného muže?

ORU Proč ne?

KAPLAN Pokud jde jen o smilstvo, budiž; ale to je krvesmilstvo, cizoložství!

ORU Co vlastně míníš těmi slovy *smilstvo*, *krvesmilstvo*, *cizoložství*?

KAPLAN Zločiny, nesmírné zločiny, za každý z nich se v mé zemi odsuzuje k upálení.

ORU Ať v tvé zemi upalují nebo ne, na tom mi nesejde. Ale nebudeš přece napadat evropské mravy poukazem na mravy tahitské, a tedy ani tahitské mravy poukazem na mravy evropské: potřebujeme bezpečnější pravidlo; a jaké to bude? Znáš jiné než blaho celku a prospěch jednotlivce? 'Teď' mi řekni, v čem je ten tvůj zločin *krvesmilstva* v rozporu s tímto dvojím cílem našeho jednání? Mýlíš se, příteli, domníváš-li se, že vyhlášením zákona, vymyšlením potupného slova nebo udělením trestu je všechno odbyto. Odpověz mi tedy, co rozumíš *krvesmilstvem*?

KAPLAN Přece *krvesmilstvo*...

ORU *Krvesmilstvo*? ... Je to už dávno, co tvůj velký

tvůrce bez hlavy, bez rukou a bez nástrojů stvořil svět?

KAPLAN Ne.

ORU Stvořil celé lidstvo najednou?

KAPLAN Stvořil pouze ženu a muže.

ORU Měli děti?

KAPLAN Zajisté.

ORU Řekněme, že ti dva první rodiče měli jen dvě dcery a že jejich matka umřela nejdříve; nebo že měli jen chlapce a žena muže přežila.

KAPLAN Uvádíš mě do rozpaků; ale říkej si, co chceš, *krvesmilstvo* je ohavný zločin; a obraťme list.

ORU Jak je libo; ale dokud mi neřekneš, co je to ten ohavný zločin *krvesmilstvo*, budu mlčet.

KAPLAN No dobrá, souhlasím s tebou, že snad *krvesmilstvo* ničím nehřeší proti přírodě; ale nestačí, že ohrožuje politické zřízení? Kam by se poděla bezpečnost náčelníka a klid státu, kdyby se celý několikamiliónový národ soustředil kolem padesáti patriarchů?

ORU V nejhorším případě by místo jediné veliké pospolitosti //31// bylo padesát malých pospolitostí, více štěstí a o jeden zločin méně.

KAPLAN Ale myslím, že ani u vás nespává syn s matkou často.

ORU Leda když k ní má velikou úctu a jeho vroucí láska setře věkový rozdíl, takže dá přednost čtyřicetileté před devatenáctiletou.

KAPLAN A co styk otců s dcerami?

ORU Bývá také výjimkou, ledaže dívka je ošklivá a málo vyhledávaná. Jestliže ji otec má rád, snaží se ji zaopatřit věcem v podobě dětí.

KAPLAN Podle toho si dovedu představit, jak nevábný je osud Tahit'ane, k nimž se příroda zachovala macešsky.

ORU To svědčí o tom, že nemáš valné mínění o velkodušnosti našich mladíků.

KAPLAN Styk bratrů se sestrami je zřejmě dost běžný.

ORU A velice schvalovaný.

KAPLAN Podle tvé řeči tato vášeň, která v naší zemi plodí tolik zločinů a neřestí, je u vás úplně nevinná.

ORU Cizinče, nemáš soudnost a paměť: soudnost proto, že přece všude, kde se něco zakazuje, svádí to každého, aby zakázanou věc udělal, a také ji udělá; paměť proto, že si už nevzpomínáš, co jsem ti řekl. Máme u nás zhýralé stařeny, které vycházejí v noci bez černé roušky a přijímají muže, i když jejich styk nemůže přinést žádné plody: jsou-li poznány nebo přistiženy, bývají potrestány vypovězením na sever ostrova nebo otroctvím; pak tu jsou dívky předčasně vyspělé, které si sundávají bílou roušku bez vědomí rodičů: pro ty je určen ohrazený kout v chýši; dále mladíci, kteří odkládají řetěz, dříve než stanoví příroda a zákon: za to plísníme jejich rodiče; potom ženy, jimž doba těhotenství připadá dlouhá; konečně ženy a dívky nenosící šedou roušku příliš svědomitě; ale v praxi nepřipisujeme všem těmto pokleskům valný význam; a nevěřil bys, jak představa soukromého nebo veřejného bohatství, spojená u nás s představou početného obyvatelstva, tříbí v tomto směru naše

mravy.

KAPLAN Nevede láska dvou mužů k jedné ženě nebo náklonnost dvou žen nebo dvou dívek k jednomu muži k nesvárům?

ORU Pamatuji stěží čtyři takové případy: ženinou nebo mužovou volbou všechno končí. Mužovo násilí by bylo těžkým proviněním; musil by být veřejně obžalován; a nepamataji //32// se, že by si byla dívka nebo žena stěžovala. Všiml jsem si jenom, že naše ženy nemají takový soucit s ošklivými muži jako naši mladíci s nehezky ženami, ale nás to nemrzí.

KAPLAN Jak vidím, neznáte vůbec žárlivost; ale oba tak mocné a sladké city, láska manželská a láska rodičovská, bývají u vás dost vlažné, ne-li úplně neznámé.

ORU Máme místo nich jiný cit, mnohem obecnější, silnější a trvalejší - účast. Ruku na srdce; přestaň se už vychloubat ctností: tvoji druzi jí mají pořád plná ústa, ale na srdci jim neleží. Pověz mi, zda by vůbec kdekoliv na světě otec, kdyby se nestyděl, neobětoval raději dítě, nebo manžel ženu, než aby pozbyl majetek a celé své životní pohodlí. Buď ujištěn, že všude, kde člověk bude lpět na životě svého bližního stejně jako na udržení svého lože, zdraví, pohody, chýše, plodin i polností, udělá pro něho, co bude moci. U nás se plakává u lůžka nemocného dítěte; u nás ošetřujeme churavějící matky, u nás ctíme plodnou ženu, dospělou dívku, dospívajícího jinocha; u nás pečujeme o jejich výchovu, protože jejich udržení znamená vždycky vzrůst a jejich ztráta vždycky ztenčení majetku.

KAPLAN Obávám se vskutku, že ten divoch má pravdu. U nás chudák rolník schvátí ženu, aby ulevil koni, nechá bez pomoci umřít vlastní dítě, a k dobytku volá felčara.

ORU Nerozumím příliš tomu, co jsi právě povídal; ale po návratu do své civilizované vlasti se tam snaž zavést tuto hybnou páku: potom si tvoji krajané uvědomí cenu novorozeněte a význam lidnatosti. Mám ti prozradit tajemství? Ale musíš si je nechat pro sebe. Přicházíte k nám: my vám přenecháváme své ženy a dcery; vy se tomu díváte; projevujete nám vděčnost a nám je to k smíchu; děkujete nám, zatímco my na tebe a tvé druhy nakládáme nejtěžší břemeno. Nepožadovali jsme na tobě peníze; nevrhli jsme se na tvé zboží; pohrdli jsme tvými zásobami : ale naše ženy a dcery přišly vysát krev z tvých žil. Až odjedeš, zanecháš nám děti: cožpak tato daň, vybíraná z tvé osoby, z tvé vlastní podstaty, se podle tebe nevyrovná kterékoliv jiné dani? A chceš-li ocenit její hodnotu, představ si, že máš uběhnout dvě stě mil podél pobřeží a že každých dvacet mil ti bude uložena stejná daň. Máme nesmírné rozlohy půdy ležící ladem; chybí nám pracovní síly; a požádali jsme o ně tebe. Po pohromách způsobených epidemie-mi musíme nabrat síl; a použili jsme tě k zaplnění mezer v našich řadách. Musíme bojovat se sousedními kmeny a potřebujeme //33//vojáky; poprosili jsme tě, abys nám je zplodil; máme příliš mnoho žen a dcer v poměru k počtu mužů; přibrali jsme tě ke své práci. S některými z těchto žen a dívek jsme ni-kdy nemohli zplodit děti; a právě ty jsme vám přivedli k prvnímu spojení. Musíme sousednímu silnějšímu kmeni odvádět dávku v mužských potomcích; ty a tvoji druzi za nás zaplatíte; a za pět šest roků jim pošleme vaše syny, nevyrovnají-li se našim. My jsme sice statnější a zdravější než vy, ale okamžitě jsme si uvědomili, že nás předčíte důvtipem; hned jsme vybrali několik našich nejkrásnějších žen a dívek, aby přijaly semeno lepšího plemene, než je naše rasa. Tento náš pokus se snad podaří. Využili jsme tebe a tvých druhů jediným možným způsobem: a i když jsme divoši, umíme taky počítat. Jdi, kam se ti zachce; a skoro vždycky najdeš člověka stejně chytrého, jako jsi sám. Vždycky ti dá jen to, co pro něj nemá

cenu, a bude na tobě chtít, co je mu užitečné. Dá ti kousek zlata za kousek železa jedině proto, že si zlato necení, kdežto železa si váží. Ale pověz mi přece, proč nechodíš oblečen jako druzí? Co znamená ta dlouhá kytlice, do které se halíš od hlavy až k patě, a ten špičatý pytel, co si přehazuješ přes ramena nebo navlékáš přes uši?

KAPLAN To proto, že jsem vstoupil do společnosti lidí, kterým v mé zemi říkají mniši. Nejposvátnější jejich slib je nestýkat se s ženami a neplodit děti.

ORU Co tedy děláte?

KAPLAN Nic.

ORU A tvoje úřady trpí takové lenošení, nejhorší, jaké si je možno představit?

KAPLAN *Ba* co víc: ctí je a vyžadují, aby bylo ctěno.

ORU Nejdřív jsem si pomyslel, že příroda, nějaké neštěstí nebo kruté umění vás připravilo o schopnost rozplozovat se a že z útrpnosti vás ponechali naživu a nezabili. Ale, mnichu, dcera mi řekla, že jsi muž, muž stejně silný jako Tahit'an, a že doufá, že tvé neúnavné laskání přinese výsledky. Teď, když je mi jasné, proč jsi včera večer volal: *Ale co mé náboženství! Ale co můj stav!*, mohl bys mi vysvětlit, proč vás úřady vyznamenávají takovou přízní a úctou?

KAPLAN To nevím.

ORU A víš alespoň, proč ses jako muž dobrovolně odsoudil nebýt mužem?

KAPLAN To by bylo příliš dlouhé a příliš obtížné vysvětlování.

ORU A ten slib neplodnosti mniši opravdu. věrně dodržují?

KAPLAN Ne.

ORU O tom jsem byl přesvědčen. Máte také mnišky?

KAPLAN Ano.

ORU A jsou stejně moudré jako mniši?

KAPLAN Mají menší volnost, chřadnou žalem, zmírají nudou.

ORU Uražená příroda se mstí. Ach, ta hanebná země! Je-li tam všechno uspořádáno tak, jak mi o tom vykládáš, jste ukrutnější než my.

Milý kaplan vypravuje, že zbytek dne se procházel po ostrově, navštěvoval chatrče a večer po jídle ho otec s matkou prosili, aby ulehl s druhou jejich dcerou, Palli; přišla k němu stejně svlečená jako Thia a během noci několikrát vykřikl „*Ale co mé náboženství! A co můj stav!*“ Třetí noc byl při spaní s nejstarší Astou zmítán stejnými výčitkami a čtvrtou noc věnoval ze slušnosti ženě svého hostitele.

V POKRAČOVÁNÍ ROZHOVORU

A. S B.

- A. Vážím si toho dvorného kaplana.
- B. Já zase mnohem víc tahitských mravů a Oruovy řeči.
- A. Trochu ovšem střížené po evropsku.
- B. O tom nepochybuji.

Tady si milý kaplan stěžuje, že pobyl na Tahiti jen krátce a jak je nesnadné poznat lépe zvyky národa, který je natolik moudrý, aby se spokojil střední

cestou, natolik šťastný, protože žije v podnebí, jehož úrodnost mu dovoluje trvalou zahálku, natolik čilý, že si dovede zabezpečit nezbytné životní potřeby, natolik netečný, aby se ve své nevinnosti, klidu a štěstí nemusil obávat příliš rychlého pokroku vzdělanosti. Podle veřejného mínění a podle zákona tam bylo špatné jediné to, co bylo špatné samou svou podstatou. Pracovalo a sklízelo se tam společně. *Vlastnictví* tam chápali ve velice úzkém slova smyslu; láska, omezená na pouhý tělesný chtíč, tam nikdy nevedla k poblouznění jako u nás. Celý ostrov vypadal *jako* jediná početná rodina a každá chýše tu byla jako příbytek //35// jedné rodiny v našich velkých domech. Nakonec prohlásil, že na Tahit'any nikdy nezapomene, že měl chuť nechat na lodi šaty a zbytek života strávit mezi nimi a že se bojí aby později nelitoval, že to neudělal.

A. I když je tak chválíte, co si nakonec můžeme odnést užitečného z podivných mravů a zvyků necivilizovaného národa?

B. Uvědomit si, že jakmile nějaké hmotné příčiny, například nutnost zdolat neúrodnost půdy, zburcuje důvtip člověka, zavádí ho toto úsilí dále, než si vytkl, a po překročení určité hranice je člověk zanesen na oceán bezmezných choutek, odkud již nevyvázne. Kéž se šťastný Tahit'an zastaví tam, kam dosud dospěl! Je mi jasné, že mimo tento odlehlý kout naší zeměkoule snad nikde nevládne a nepovládne mravnost.

A. Co vlastně rozumíte slovem mravnost?

B. Obecné podřízení dobrým či špatným zákonům a chová-ní ve shodě s nimi. Jsou-li zákony dobré, je mravnost na výši; jsou-li zákony špatné, nestojí mravnost za nic; nejsou-li zákony, ať dobré či špatné, vůbec zachovávány, což je pro společnost nejhorší stav, pak mravnost vůbec neexistuje. Jak mají být lidé podle vás poslušni zákonů, když si zákony odporu-jí? Projděte si dějiny starých i nových věků a národů, a na-jdete lidi podléhající trojímu právu:

přirozenému, občanskému a náboženskému a nucené střídavě porušovat tyto tři právní řády, které se nikdy neshodovaly; proto nakonec v žádné zemi, jak to Oru vytyčil o naší vlasti, se nevyskytují ani lidé, ani občané, ani věřící.

A. Z toho zřejmě vyvodíte, že založíme-li mravnost na vztazích, jaké věčně trvají mezi lidmi, bude náboženský zákon zbytečný, a že občanský zákon má pouze vyjadřovat zákon přirozený.

B. Jinak budou místo dobrých lidí přibývat lidé zlí.

A. Nebo bude-li uznáno za nutné dodržovat všechny tři, musí být občanské a náboženské právo doslovnou kopií práva přirozeného, jež si přinášíme hluboko vryté do svých srdcí a které bude vždy nejsilnější.

B. To není přesné. Při narození si přinášíme jen podobnou konstituci jako druhé bytosti, tytéž potřeby, sklon k týmž slastem, společný odpor k týmž strastem : to vytváří jedince a v tom má být podstata jeho mravnosti.

A. To není snadné.

B. Přesto bych byl ochoten věřit, že nejnecivilizovanější lid celé země, Tahitáné, kteří se přísně drží přirozeného zákona, //36//jsou dobrému zákonodárství blíže než kterýkoliv civilizovaný národ.

A. Protože je pro ně snadnější zbavit se přílišné drsnosti než pro nás začít znovu a odhodit své nectnosti.

B. Zvláště ty, které se týkají vztahů muže a ženy.

A. To je možné. Ale začněme od Adama. Ptejme se rovnou

přírody a posuďme nestranně, co nám v tom směru odpoví.

B. Souhlasím.

A. Existuje v přírodě manželství?

B. Rozumíte-li manželstvím přednost, kterou dává samice samci přede všemi ostatními samečkami nebo kterou dává samec samici přede všemi ostatními samičkami, vzájemnou přednost, na jejímž podkladě se vytváří více nebo méně trvalý svazek, který plozením jedinců udržuje rod, pak manželství v přírodě existuje.

A. Jsem téhož názoru; protože toto projevování přízně pozorujeme nejen u lidského rodu, nýbrž také u jiných druhů živočišstva: svědčí o tom početný průvod samců, kteří sledují na jaře u nás na venkově tutéž samičku a z nichž jen jediný se stává pravoplatným manželem. A co dvornost?

B. Rozumíte-li dvorností onu rozmanitost důrazných nebo jemných projevů, vyvolaných v samci nebo v samici vášní a zaměřených k získání přednosti, která vede k nejsladší, nejvýznamnější a nejobecnější rozkoši, pak dvornost v přírodě existuje.

A. Jsem téhož mínění. Potvrzují to všelijaké ty roztomilosti, jaké prokazuje samec samičce, aby se jí zalíbil, a samice samečkovi, aby vyvolala vášeň a upoutala jeho pozornost. A co koketnost?

B. To je lest tkvící v předstírání nepocit'ované vášně a ve falešném slibování přednosti. Koketní samec si se samičkou pohrává: proradná hra končí často osudnou pohromou; směšnou hrou, kterou podvodník i podvedený odpykají ztrátou nejvzácnějších okamžiků života.

A. Tedy koketnost podle vás v přírodě neexistuje?

- B. To netvrdím.
- A. A co stálost?
- B. O té vám nepovím o nic víc, než co řekl Oru kaplanovi. Ubohá ješitnost dvou navzájem se neznajících dětí, které pro opojení okamžiku nevidí nestálost všeho kolem sebe!
- A. A co tak vzácný jev, jako je věrnost?
- B. Téměř vždycky je to v naší zemi umíněnost a utrpení čestného muže a čestné ženy, na Tahiti prelud. //37//
- A. A co žárlivost?
- B. Vášně nuzného a chamtivého živočicha, který se bojí nedostatku; u lidí nespravedlivý cit; důsledek falešných mravů a vlastnického práva rozšířeného na cítící a myslící bytost se svobodnou vůlí.
- A. Tedy žárlivost podle vás v přírodě neexistuje?
- B. To netvrdím. Příroda zná jak neřesti, tak ctnosti.
- A. Žárlivec bývá zasmušilý.
- B. Jako tyran, protože má tyranovo špatné svědomí.
- A. A co stud?
- B. Ale vy mě tu zaplétáte do výkladů o milostné mravouce. Člověk nechce být ve svých počtích ani rušen, ani rozptylován. Po milostné slasti následuje slabost, která by ho vydala na milost a nemilost nepříteli. To je všechno, co by mohlo být na studu přirozeného: to ostatní způsobuje výchova. - Ve třetím úryvku, který jsem vám nečetl, kaplan poznamenává, že Tahit'an se nečervená při bezděčných podrážděních, která v něm před vlastními dcerami

vzbuzuje jeho žena; a že dcery tomu přihlížejí často s dojetím, nikdy s rozpaky. Jakmile se žena stala mužovým vlastnictvím a kradmá rozkoš byla prohlašována za krádež, vznikla slova *stud*, *zdrženlivost*, *slušnost*, domnělé ctnosti a neřesti, zkrátka přehrady mezi oběma pohlavími, přehrady bránící jim vzájemně se vybízet k porušování platných zákonů, které mívaly často opačný účinek: rozněcovaly představivost a dráždily chťiče. Když vidím stromy rostoucí kolem našich paláců a část oděvu skrývající a odhalující zčásti ženina ňadra, jako bych viděl vracet se tu bytost tajně do lesů, poslušnou výzvy k prvotní svobodě našich pradávných sídel. Tahit'an by nám řekl: „Proč se zakrýváš? Za co se stydíš? Dělaš něco špatného, když se poddáváš nejvznešenějšímu popudu přírody? Muži, ukaž se směle, když se líbíš. Ženo, vyhovuje-li ti tento muž, přijmi ho právě tak otevřeně.“

- A. Nehněvejte se. Začínáme sice jako civilizovaní lidé, ale končíváme zpravidla jako Tahit'ané.
- B. Ano, ale toto dodržování zásad slušnosti stojí duchaplného muže polovinu života.
- A. To uznávám; ale co na tom sejde, jestliže jeho zásluhou se onen zhoubný vzmach lidského ducha, proti němuž jste právě protestoval, zpomalí? Kdybychom se dneska filozofa zeptali, proč se muži dvoří ženám, a ne ženy mužům, odpověděl by, že je přirozené žádat toho, který může vždycky vyhovět. //38//
- B. Tento důvod mi připadal vždycky spíše duchaplný než přesvědčivý. Příroda - necudná, chcete-li - pudí k sobě bez rozdílu obě pohlaví : a v drsném a divošském stavu člověka, jaký si patrně jen představujeme a jaký snad nikde neexistuje...
- A. Ani na Tahiti?

B. Ne ... by propast dělicí muže od ženy zdolal ten zamilovanější. Vyčkávají-li oba, prchají před sebou, pronásledují se, vyhýbají se sobě, napadají se, brání se, tedy proto, že vášně, postupující nestejně rychle, nezmocňuje se jich stejně silně. Tak se u jednoho rozkoš rozpíná, stravuje a pohasíná, zatímco u druhého sotva začíná sílit, a oba jsou z toho smutní. Tohle poskytuje věrnou představu o tom, co by se mohlo dít mezi dvěma volnými mladými a úplně nezkušenými bytostmi. Ale když žena zkušeností nebo výchovou poznala více nebo méně nepříjemné následky slastné chvílky, při styku s mužem se jí chvěje srdce. Mužovo srdce se nechvěje; jeho smysly rozkazují a on poslouchá. Ženiny smysly se ozývají a ona se bojí uposlechnout. Je na muži, aby rozptýlil její obavy, zmámil ji a svedl. Muž si uchovává všechno přirozené nutkání vábíci ho k ženě; přirozené nutkání ženy k muži je, řekl by matematik, přímo úměrné lásce a nepřímo úměrné strachu; a ta úměrnost se v naší společnosti komplikuje množstvím různých činitelů; činitelů zvětšujících vesměs ostýchavost žen a útočnost mužů. Je to určitý druh taktiky, při níž obranné prostředky a útočné síly postupovaly po stejné linii. Po-světily odpor ženy; zostudily násilnost muže; tu násilnost, která by byla na Tahiti jen lehkou křivdou a která se v našich krajích stává zločinem.

A. Ale jak došlo k tomu, že úkon s tak slavnostním cílem, k němuž nás příroda vybízí nejsilnějším vábením, že největší, nejsladší a nejnevinnější rozkoš stala se u nás neplodnějším zdrojem zkaženosti a zlořádů?

B. Oru to naznačil kaplanovi mnohokrát; poslyšte ho tedy ještě jednou a hleďte si to zapamatovat:

způsobilo to mužovo tyranství, kterým se získání ženy proměnilo v osobní vlastnictví; mravy a zvyklosti, které příliš zatěžkaly

manželský svazek; občanské zákony, které svázaly manželství spoustou formalit; povaha naší společnosti, v níž z rozdílnosti majetku a stavu se zrodily příkazy konvence; //39// podivný rozpor, společný všem dosavadním společnostem, v nichž zrození dítěte, považované téměř vždy za zvětšení národního bohatství, je mnohem častěji zvětšením bídy v rodině; politické zřetele panovníků, kteří všechno viděli z hlediska svých zájmů a své bezpečnosti; náboženské instituce, které skutky nemající nic společného s mravností nazvaly neřestmi a ctnostmi.

Jak jsme vzdáleni přírody a štěstí! Vládu přírody nelze zničit: marně jí budou klást do cesty překážky, je věčná. Ryjte si po libosti do bronzových desek, abych použil výrazu Marka Aurelia, že slastné tření dvou sliznic o sebe je zločin; lidské srdce bude kolísat mezi hrozbou vašeho nápisu a prudkosti svých sklonů. Ale to neposlušné srdce se nepřestane ozývat; a stokrát za život nám ta hroživá písmena zmizí z očí. Výryjte do mramoru: Nebudeš jíst netopýra ani maso orla; budeš obcovat jedině se svou manželkou; nepojmeš za ženu sestru svou: jistě zpřísníte tresty tím více, čím podivnější budou vaše zákazy; stanete se krutí, a přesto se vám nepodaří zbavit člověka jeho přirozenosti.

A. Jak by byl právní řád národů krátký, kdyby se přizpůsobil řádu přirozenému ! Kolika neřestí a bludů by byl člověk ušetřen!

B. Chcete znát stručnou historii téměř veškeré naší bídy? Zde je. Existoval přirozený člověk: do jeho nitra vložili člověka umravňeného; a v jeskyni vzplála ustavičná válka trvající po celý život. Jednou je přirozený člověk silnější; podruhé ho umravňený člověk udolá; a v jednom i v druhém případě je nebohá zrůda tahána, trýzněna, trápena, napínána na kolo; ustavičně běduje, ustavičně si zoufá; buď se opájí slávou a nechává strhnout falešným nadšením pro ni, anebo ji křivdí a sráží falešná hanba. Avšak za krajních okolností se člověk vrací k původní

prostotě.

A. V bídě a v nemoci, dvou velkých vymítačích.

B. Uhodl jste. Opravdu, kam se pak podějí všechny ty konvenční ctnosti? V bídě si muž nic nevyčítá; nemocná žena se nestydí.

A. To jsem pozoroval.

B. Ale jistě jste si také povšiml, že od ústupu nemoci až po úplné uzdravení se umravený člověk krok za krokem vrací. Choroba zmizí tehdy, když znovu začne vnitřní boj, téměř vždycky k veřelcově škodě. //40//

A. Máte pravdu. Sám' jsem byl svědkem, že přirozený člověk má při uzdravování vůči umravenému člověku drtivou přesilu. Řekněte mi ale, má se člověk zcivilizovat, anebo ponechat svému pudu?

B. Mám vám odpovědět jednoznačně?

A. Zajisté.

B. Chcete-li být jeho tyranem, zcivilizujte ho; otravte ho co nejdůkladněji morálkou odporující přírodě; spoutejte ho všelijakými zábranami; omezujte ho v pohybu tisícerými překážkami; malujte mu děsivé přízraky; postarejte se, aby jeho vnitřní boj nikdy neskončil a aby přirozený člověk ležel vždycky spoután u nohou umraveného člověka. Chcete, aby člověk byl šťastný a svobodný? Pak se nepleťte do jeho záležitostí : dost nepředvídaných událostí ho přivede k poznání a pokřivení; a buďte provždy přesvědčen, že ti moudří zákonodárci vás uhnětli a vytvarovali do dnešní podoby nikoli pro blaho vaše, nýbrž svoje. Svědčí o tom všechna politická, občanská a náboženská zřízení: prozkoumejte je skrz naskrz; a ať visím, neuvidíte-li lidstvo od století ke století nahrbené pod jařmem, které si mu hrstka darebáků umínila naložit. Nedůvěřujte tomu, kdo chce dělat pořádek. Dělat pořádek

znamená vždycky podrobovat si druhé tím, že je deptáme: a téměř jediní, kdo dosud nesedli na lep lichotkám zákonodárců, jsou Kalabřané...

A. A ta kalabrijská anarchie se vám zamlouvá?

B. Mluví pro ni zkušenost; o č že jejich divoštství není tak prostopášné jako naše uhlazenost? Kolik drobných ničemností vyváží tady krutost několika velkých zločinů, pro něž se nadělá tolik hluku! Na necivilizované lidi pohlížím jako na množství rozptýlených a osamělých pružin. Ovšem kdyby náhodou několik těchto pružin o sebe narazilo, jedna, druhá nebo obě by praskly. Aby se tomuto nedopaření předešlo, hluboce moudrý a vzácně důvtipný jedinec pružiny skloubil, sestavil z nich stroj, a v tomto stroji zvaném společnost byly všechny pružiny zapojené a ve vzájemné akci a reakci byly neustále namáhány; a při tom fungování podle zákona se jich za den rozbilo více než ve stavu přirozené anarchie za celý rok. Ale ten hřmot ! Ta spoušť ! To hrozné borcení pružinek, když se dva tři čtyři tyto veliké stroje prudce srazily!

A. Dal byste tedy přednost surovému a divošskému přírodnímu stavu?

B. Vskutku bych se neodvážil to vyslovit; ale vím, že městský //41//člověk už nejednou odložil šaty a vrátil se do lesů, zatímco ještě nikdy se muž pralesa neoblékl a neusadil ve městě.

A. Často mně napadlo, že součet dobra a zla je u každého jedince jiný, ale že štěstí nebo neštěstí kteréhokoliv živočišného druhu má svou nepřekročitelnou hranici a že snad naše snahy nám koneckonců přinášejí právě tolik nevýhod jako výhod; takže se můžeme rozšiřováním obou stran rovnice, ačkoliv mezi nimi je věčná a nezbytná rovnost. Přesto nepochybuji, že průměrný věk civilizovaného člověka je delší než průměrný věk divocha.

B. A co z toho vyvodíte, jestliže životnost stroje nevystihuje míru jeho opotřebení?

A. Jak vidím, jste celkem ochoten věřit, že čím jsou lidé civilizovanější, tím jsou horší a nešťastnější.

B. Neobsáhnu sice všechny končiny světa; ale upozorním vás pouze, že člověka ve stavu blaženosti najdete jedině na Tahiti a ve snesitelných podmínkách jen v jednom koutku Evropy. Tam se podezíraví a vlastní bezpečnost úzkostlivě střezící vládcí zuby nehty snaží člověka udržet ve stavu, jak vy tomu říkáte - otupělosti.

A. Myslíte Benátky?

B. Proč ne? Nepopřete alespoň, že nikde není tak málo povrchní vzdělanosti, předstírané mravnosti a chimérických neřestí a ctností.

A. Nečekal jsem takovou chválu té vlády.

B. Vždyť ji nechválím. Naznačuji vám, jak se odškodnit za porobu, kterou si všichni cestovatelé uvědomili a kterou velebili.

A. Ubohé odškodnění

B. Snad. Rekové vypověděli do vyhnanství toho, kdo přidal strunu k Hermově lyře.

A. Tento zákaz je krvavou satirou na jejich nejstarší zákonodárce. Právě první struna se měla přerušit.

B. Pochopil jste mě. Všude, kde je lyra, jsou také struny. Dokud budou přirozené cítění falšovány, počítejte se špatnými ženami.

A. Jako madame Reymerová.

B. A s hanebnými muži.

A. Jako Gardeil.

B. A s lidmi nešťastnými kvůli nějaké kvůli maličkosti.

A. Jako Tanié, slečna de La Chaux, rytíř Desroches a paní de La Carlière. Je jisté, že bychom na Tahiti marně hledali příklady zvrácenosti prvních dvou osob i příklady neštěstí tří posledních. Co tedy uděláme? Vráťme se k přírodě? Podřídíme se zákonům?

B. Budeme vystupovat proti nesmyslným zákonům, dokud nebudou pozměněny; zatím se jim podřídíme. Svévolným porušováním špatného zákona schvalujeme komukoliv, aby porušoval zákony dobré. Je méně nepříjemné být bláznem mezi blázný než být moudrý úplně sám.

Přízneme si v duchu a volejme neustále, že byly označeny jako hanebné, trestné a ostudné skutky samy o sobě nevinné; ale nedopouštějme se jich, protože hanba, trest a ostuda jsou nejhorší ze všech pohrom. Buďme - jako milý kaplan - ve své vlasti mnichy a na Tahiti divochy.

A. Oblečme si kutnu země, do níž jedeme, a ponechme si pod ní svůj domovský šat.

B. A hlavně buďme úzkostlivě poctiví a upřímní ve styku s křehkými bytostmi, které nás nemohou obšťastnit, nevzdají-li se největších výhod naší společnosti. A co se stalo s tou hustou mlhou?

A. Už klesla.

B. Takže odpoledne se budeme moci po libosti rozhodnout, půjdeme-li na procházku nebo ne.

A. O tom asi rozhodnou spíše ženy než my.

B. Pořád jen ženy! Na každém kroku vám přijdou do cesty.

- A. Co kdybychom jim přečetli rozhovor kaplana s Oruem?
- B. Co by mu podle vás řekly?
- A. Nemám potuchy.
- B. A co by si o něm pomyslely?
- A. Patrně opak toho, co by o něm říkaly. //43//